

BİR SEMPOZYUMUN ARDINDAN: SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN MÜZELENMESİ (4-6 Mart 2004, Ankara)

**Afterwards of A Symposium: Exhibiting The Intangible Cultural
Heritage in A Museum (March 4-6, 2004; Ankara)**

**A la suite d'un symposium: Muséologie sur le
patrimoine culturel immatériel (4-6 mars, 2004; Ankara)**

Doç. Dr. Metin EKİCİ*

ÖZET

4-6 Mart 2004 tarihlerinde Ankara'da, Gazi Üniversitesi'nde "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzeleşmesi Sempozyumu" yapılmıştır. Bu sempozyumda, "somut olmayan kültürel miras" kavramının ne olduğu, neden korunması gerektiği başta olmak üzere, bu mirasın nasıl korunabileceği, bu mirasın içinde yer alan çeşitli halk bilgisi yaratmalarının bir müze içinde nasıl sergilenebileceği, mevcut müzelerin durumu ve bunların somut olmayan kültürel mirası da içerecek şekilde nasıl çağdaştırılıp, güncellenebileceği sorunları tartışılmıştır. Bu makale, bir haber yazısından çok, söz konusu sempozyumdan çıkan sonuçların değerlendirilmesi niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler

Somut Olmayan, Kültürel Miras, Müze, Halk Bilimi, Koruma.

ABSTRACT

A symposium on "Exhibiting the Intangible Cultural Heritage in a Museum" took place at Gazi University in Ankara, Turkey, between the dates of March 4 and 6, 2004. At the symposium, several papers were presented on subjects such as the meaning of intangible cultural heritage, the reasons why it has to be safeguarded, how it can be safeguarded, how those products of folklore regarded as intangible cultural heritage can be exhibited in a museum, the conditions of museums in Turkey, and what can be done to create more modern, attractive and effective museums in which the exhibition of intangible cultural heritage might take place.

Key Words

Intangible, Cultural Heritage, Folklore, Safeguarding.

Türkiye'de halk bilimi araştırma ve inceleme çalışmaları ve bu çalışmaların sonuçlarının toplumla paylaşılması noktasında oldukça yeni gelişmeler söz konusu olmaktadır. Yıllardan beri, gerek üniversitelerimizde ve gerekse Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yer alan halk bilimini araştırma birimleri oldukça önemli ve hatırı sayılır bir birikim oluşturmuşlardır. Bugün gelinen noktada ise; Türk Halk Bilimi çalışmaları, dünya halk bilimi çalışmaları içinde önemli bir yer ve konuma sahip olmuş ve

dünya halk bilimi araştırmalarında ilk- lere imza atacak, öncü bir ülke olma seviyesine ulaşmıştır.

İşte bu öncülüğe ulaşmanın örneklerinden biri Gazi Üniversitesi Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ve de UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun katkılarıyla, 4-6 Mart 2004 tarihinde, Ankara'da, Gazi Üniversitesi'nde düzenlenen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzeleşmesi Sempozyumu" olmuştur.

* Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Yaklaşık yirmi üniversiteden kırk temsilci ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Folklor Araştırmacılarının" katıldığı bu sempozyumda, somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi konusunda otuz beş bildiri sunularak, konu çeşitli yönleriyle tartışılmış ve aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Böylesi bir sempozyumun düzenlenmesi ve sempozyumun konusu hakkında kısaca bilgi vermek ve sempozyumda sunulan bildirimler hakkında genel bir değerlendirme yapmak sanırım yerinde olacaktır. Milli Folklor Dergisi'nin 60. sayısında, sayın Prof. Dr. Öcal Oğuz'un yazdığı "*Halkbilimi Çalışmalarının Yeni Dönemi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*" (Oğuz: 2003) adlı makaleden de anlaşılacağı üzere, Ekim 2003 tarihinde, UNESCO'ya üye ülkeler oy çokluğu ile "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"ni benimsemişlerdir. Söz konusu sözleşmeyi destek olan ülkelerin başında Afrika, Okyanusya, Orta Doğu, Latin Amerika ülkeleri ve bazı Doğu Avrupa ülkeleri yer alırken, Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Batı Avrupa ülkeleri ise karşı çıkmıştır. Sözleşmenin içeriği ve maddeleri konusunda ise bir hayli tartışmalar olmuş ve özellikle de terminoloji konusu ciddi bir sorun yaratmıştır. Bu konuda toplantıya başkanlık yapan ve basın bildirisini açıklayan Cezayirli temsilci Muhammed Bedjaoui ilk şekli imzalanan ve üye ülkelerin incelemeleri sonucunda son şekline kavuşacak olan anlaşmanın içeriği hakkında yaptığı açıklamada; "*Bütün karmaşık yapısına rağmen, somut olmayan kültürel miras kavramı toplumların kültürel kimliklerini anlamada bir anahtar kavram olarak herkesin benimsediği ve sonuçta kendini kabul ettiren bir kavram olmuştur*" demıştır. (Brown; 2004: 1).

Bu sözleşmede söz konusu edilen

"*somut olmayan*" ve "*kültürel miras*" ve de "*koruma*" ifadeleri oldukça anlamlıdır. Bunları kısaca açıklamak yararlı olacaktır. Her ne kadar Türkçemizde "*somut olmayan*" ifadesi yaygın olarak kullanılan bir terim olmasa da, "somut" (müşahhas) ve "soyut" (mücerred) kelimeleri çeşitli bilim dallarında, eğitim ve öğretimde kullanılan terimlerdir. Somut; elle tutulan, gözle görülen, açık seçik özellikleri algılanabilen olarak tanımlanırken, soyut ise; somut kelimesinin karşılığı ve zıt anlamlısı olarak, elle tutulmayan, gözle görülemeyen, ancak düşünce dünyamızda var olan, nesne dünyası dışındaki ve daha çok algılamaya ve kavramaya yönelik söylem ve olguları ifade etmektedir. Bu noktaya kadar bir sorun olmasa da, "somut olmayan" ifadesi belli, belirsiz bir sorunu beraberinde getirmektedir. Çünkü dilimizdeki kullanımda olan kelimelere göre; bir şey ya somut ya da soyuttur, ama söz konusu sözleşmede somut veya soyut bir olgudan bahsedilmiyor, sadece "somut olmayan" deniliyor. İşte bu noktada "somut olmayan" kavramının neyi ifade ettiği ve karşıladığı açıklanmak durumundadır. Türkçe'ye; İngilizce ve Fransızca kelimelerden çeviri yapılarak oluşturulan bu yeni kavram, yani "somut olmayan", İngilizce'deki "intangible" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. İngilizce'de "tangible" kelimesi tam anlamıyla "somut" kelimesiyle karşılanırken, "intangible" kelimesi ancak "somut olmayan" kavramıyla karşılanabilir. Peki somut olmayan neyi kapsar? Somut olmayan ifadesi halk bilgisi yaratmalarının tamamını kapsar. Sözlü, görsel, uygulamaya yönelik, işitsel (müziksel) bütün halk bilgisi yaratmaları somut olmayan kavramının içinde yer alır. Bu noktada ortaya çıkan sorun ise "kültürel miras" melesidir.

Kültür terimi çok geniş ve kapsamlı bir terim olduğu ve farklı alanlarda çe-

şitli anlamlarda kullanıldığı için, burada bu terimin anlamının ne olduğu konusunda bir tartışmaya girmenin gereksiz olduğunu ve sadece antropologların benimsediği belli temel özelliklerini saymak daha yararlı olacaktır. Yeni bir tanım yapmak yerine, tasvir etmenin konunun anlaşılması adına yeterli olacağını sanıyorum. Kültürün üç temel özelliği ve kapsama alanı vardır; “1. Teknoloji, 2. Toplumsal Örgüt, 3. İdeoloji”(Tezcan; 1996: 5). Genel olarak bakıldığında, “kültür” terimi de halk bilgisi yaratmalarının tamamını kapsamı içine almaktadır. Ancak burada dikkat çekici bir kelime daha vardır ki, bu da “miras” kelimesidir. “Miras” kelimesinin bir terim olarak, hukukçular tarafından ve hukuk terminolojisinde hangi anlamda kullanıldığını burada tartışmaya gerek yoktur, ancak kelimenin; “bir kişi veya grubun, bir kişi veya gruba sahip olduğu maddi ve manevi varlıklarla ilgili bütün haklarını devretmesi” anlamında kullanılması sanırım yerinde olacaktır.

Burada yanlış bir anlamaya ve yönlendirmeye neden olmamak adına, konuyu hem biraz daha açmak yerinde olacaktır. Somut olmayan ifadesini kültür kelimesi ile birleştirdiğimizde ortaya çıkan “somut olmayan kültür” ifadesi, kültürün somut olan, yani maddi ve teknolojik yanını dışlamaktadır. Geriye kalanlar ise; sözel (geleneksel sözlü yaratmalar), işitsel (geleneksel müziksel yaratmalar), görsel (geleneksel müzikli ve müziksiz oyunlar) ve uygulama ve inanmalardır (geleneksel inanma ve bunlarla ilgili uygulamalar). Bunların “miras” kapsamı içinde ifade edilebilmesi için, mirasın geçmişte yaşamış bir grup tarafından üretilmiş olması ve artık söz konusu grubun bunu kendisinin devam ettiricisi olarak kabul ettiği kişi veya kişilere yani bir gruba, topluma veya millete devretmesi gerekir. Dolayısıyla, “miras” teriminin bir yönüyle “gelenek” teri-

mini içerdiği göz ardı edilmemelidir. Buna göre de; “somut olmayan geleneksel kültürel yaratmalar” ifadesinin, sözleşmenin tam olarak anlamını açıkladığını iddia edebiliriz. Ancak “gelenek” terimini de “hiç değişmeyen” ve “durgun” anlamında ele almamak gerekir. Böyle bir yaklaşım “tutucu” ve söz konusu yaratmaları sadece “kırsal kesimdeki eski yaratmalar” anlamında kullanmak olur. Oysa burada kastedilen “sınırlı da olsa her dönemde değişmeye açık, ancak olumlu değişmelerle kendisini güncelleyen ve bu anlamda gelişen” bir yapıdır. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olgularla, içeriği olumlu bir değişme gösteren, ancak temel özelliklerini çoğunlukla koruyabilen, başka bir ifadeyle; benzeyerek değil, kendisine benzeterek ve de toplumsal uzlaşma ve kabuller ile değişiklikleri kendi içinde özümseyen yapılar “gelenek” veya “geleneksel” kavramı içinde yer alır. Eğer terim bu haliyle benimsenir ve kabul edilirse, halk bilgisinin kapsamı, kültürel mirasın yeri ve durumu daha açık hale gelir. Aksi takdirde, sadece “eski”, “değişmeyen”, “durağan” ve “kırsal kesim” mirasıyla karşı karşıya kalırız ki, bu da “somut olmayan kültürel mirası” “köylü” değerleriyle ilgili bir miras haline getirir.

Halbuki, sözleşmeye konu edilen “miras” kırsal veya kentsel kesimde üretilen, ilk şekilleri kesinleştikten sonra yeniden üretilen üretilen ve her yeni üretim aşamasında ve yerinde yenilikleri veya olumlu değişmeleri içine alabilen nitelikteki yaratmalardır.

Somut olmayan mirası bu şekilde benimsemenin sonunda, söz konusu sözleşmenin “koruma” kısmı üzerinde durmak mümkün olacaktır. Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına neden gereksinim duyulmaktadır? Her şeyden önce, somut olmayan kültürel miras, yüzyıllardan beri devam edip gelen, kendi içindeki dinamik unsurlarını güncel-

leyebilen, dış unsurlara karşı dayanıklı, belli sosyal ve ekonomik bağlamları bulunan bir yapının yaratımıdır. Bu yaratımı sağlayan en önemli unsurlar ise, sosyal yapılar ve sosyal yapıların oluşmasını sağlayan ekonomik bağlamlardır. Bu iki yapı ise, birbirinin içine girmiştir. Belli üretim ve tüketim mekanizmaları, yani ekonomik yapılar, belli sosyal grupların oluşmasını ve bu sosyal grupların üyesi olan kişilerin de birbirleriyle olan iletişimi ve ortaya çıkan etkileşimle belli yaratmalar oluşmaktadır. Yine bu sosyal yapılar, daha yeni ekonomik bağlamların oluşmasını da sağlamakta ve böylece toplumsal süreç devam edip, gitmektedir.

Birbirlerinden beslenen ve birbirini besleyen bu yapılar aniden kırılmaya veya bu yapılarda ani, büyük, köklü değişmelere gidildiğinde, her iki yapı da ciddi sarsılmalara uğramakta, bir uyum ve uzlaşma süreci yaşanmadan yapılan değiştirmeler temel dinamikleri ortadan kaldırdığında toplumsal uzlaşma olguları yok olmakta ve uzlaşma ortamının oluşturduğu iletişim ve etkileşim sürecinin yaratmalarının yerini anarşik ve belirsizlik süreçleri olarak, bu “kimliksiz süreç” ve “onun meyveleri” toplumsal yaşama hakim olmaktadır. Bunun en tipik örnekleri ise, sömürge ülkelerinin kendi dinamiklerinin yerine belli bir uyum sürecinden geçirilmeden yerleştirilen Avrupalı üretim, tüketim ve kullanım dinamikleridir. Bu ülkelerde ortaya çıkan temel sorun, kendi üretim ve tüketim dinamikleri ve bunlara bağlı olarak geliştirdikleri sosyal yapıların yerine, Avrupalı sömürgecilerin getirdikleri sistemler olmuş ve bu yeni sistemler bu ülkelerde belli bir uzlaşımın ve bunun sonucunda oluşacak bir iletişim ve etkileşimin yaratacağı yaratmaları değil, yüz yıllar sürececek bir karmaşa ve kaostan başka bir şey yerleştirmemiştir.

Son yıllarda ise, sömürgecilik olgu-

sunun yeni bir şekli olan “küreselleşme” olgusu ortaya çıkmıştır. Küresel değerler olarak sunulanların temeli Avrupa ve Kuzey Amerikalı ekonomik yapıların üretim sistemleri ve bu sistemlerin oluşturduğu sosyal yapılarla bütünleşme zorunluluğunun ortaya koyduğu “*tek tiplilik*” olgusudur. Burada küreselleşmeye her yönüyle karşı olduğumuz gibi bir vurgulama yapmak istemiyoruz. Aslında küresel olguların iki tarafı bulunmaktadır. Eğer iyi yönlendirilirse olumlu taraflarından yararlanıp, kârlı çıkılacağı da göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Ancak, zaten zayıf ekonomik ve sosyal yapı temellerine sahip olan toplumlar, küresel olgular karşısında hızla “*tek tiplilik*” olgusunun içinde yer almak zorunda kalmaktadırlar.

İşte bu “*tek tiplilik*” oluşturma sürecine karşı durma noktasında, pek çok ülke aynı kaygıyı duymakta, bazı yerel ve ulusal karşı çıkışlar ise, pek fazla etkin olamamaktadır. Bu durumda yine bir başka küresel olgu olan UNESCO çatısı altında bir karşı duruş kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 32. UNESCO Genel Kurulu’nun Paris’te yapılan 9-14 Ekim 2003 tarihli toplantısında alınan karar ve imzalanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” bunun sonucudur.

Bu kararı takiben ülkelerin ilk olarak konuyu çeşitli bilimsel toplantılarda tartışmaları ve daha sonra da “korunmaya” esas alınacak bir envanter listesi hazırlamaları istenmiştir. Bu konuda çeşitli ülkeler, örneğin Güney Kore Cumhuriyeti önümüzdeki Ekim ayında bilimsel bir toplantı yapacağını duyurmuştur. Diğer ülkelerde de benzeri çalışmalar çeşitli seviyelerde sürdürülmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması’na yönelik ilk ve ciddi adım ise Türkiye tarafından atılmıştır. Konuyla ilgili olarak, 4-6 Mart 2004 tarihinde Gazi Üniversitesi’nde “Somut Ol-

mayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi” başlıklı bir sempozyum düzenlenmiştir. Adı geçen sempozyum, toplam dokuz oturum ve iki buçuk gün süreli olmuştur.

4 Mart Perşembe günü başlayan sempozyumda açılış konuşmalarını takiben sunulan bildiriler ve bildiri sahipleri şunlardır:

I. OTURUM: AÇILIŞ BİLDİRİLERİ (Mimar Kemaleddin Konferans Salonu)

11.00-11.20 İlhan BAŞGÖZ “Ağıt, Sosyal Tarih ve Etnografya”

11.20-11.30 Sabahattin TÜRKOĞLU “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sergilenmesinde Genel Prensipler”

11.40-12.00 M. Öcal OĞUZ “UNESCO Somut Olmayan Miras Sözleşmesinde Müzeciliğin Yeri”

II. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

13.30-13.50 Sulayman Turduyebic KAYIPOV “Sözlü Gelenek Ürünlerinin Senkretizmi: Derleme, Yayınlanma ve Müzeleştirme Sorunları Üzerine”

13.50-14.10 Aysen SAVAŞ “Mimarlığın Sarayı: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müze Mekanında Nesnelleşmesi”

14.10-14.30 Alpaslan SANTUR “Folklor Açık Hava Müzelerinde Sergileme”

14.30-14.50 Metin EKİCİ “Somut Olmayan Kültürel Miras Neden Korunmalı ve Nasıl Müzelenmeli: Ülkelerden Örnekler”

III. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

15.20- 15.40 Ensar ASLAN “Halkbilimi Müzelerine Doğru”

15.40-16.00 Mustafa SEVER “Müzeleme Açısından Halk İnançları ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Animasyon”

16.00-16.20 Gonca TOKUZ “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Bağlamında Üniversitelerin İşlevleri: Gaziantep Üniversitesi Çalışmalarından Örnekler”

16.20-16.40 Nerin KÖSE “Sanal ve Gösterimci Müzecilik”

16.40-17.00 Evrim ÖLÇER “Söz Artık Müzede: Kültürel Bellek, Küreselleşme ve Eğitim Bağlamında Sözlü Kültürün Korunması ve Duyarlılık Geliştirilmesi Üzerine”

17.00-17.20 Ruhi ERSOY “Performans Teori Bağlamında Sözlü Kültür Ürünlerinin Müzelenmesi Sorunu”

IV. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

09.30-09.50 Fuzuli BAYAT “Sözlü Kültürün Müzeleştirilmesinin Bazı Sorunları”

09.50-10.10 Sıdıka BULDUK-Nilgün SEVİNÇ-Yasemin DEMİRCİOĞLU “Bursa-Cumalıkızık Köyü Mutfak Kültürünün Müzelenmesi”

10.10- 10.30 Zümrüt NAHYA “Geleneksel Türk Mutfağı Örneğinde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelerde Sergilenmesi”

V. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

11.00-11.20 Nükhet TÖR “Nasreddin Hoca Fıkralarının Sergilenmesi Üzerine Tasarım Denemesi”

11.20-11.40 Selami FEDAKAR “Masalların Müzelenmesi ve Ana Okulu Öğrencilerine Anlatımı”

11.40-12.00 Nilgün ÇIPLAK “Aşıklık Geleneğinin Müzelenmesi Üzerine Bazı Düşünceler”

VI. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

13.30-13.50 Nihat BOYDAŞ “Somut Olmayan Kültürün Ontolojik Temelleri ve Bir Somutlaştırma Modeli”

13.50-14.10 Ali Osman ÖZTÜRK “Türk Halk Türküsü Arşivi Projesi”

14.10-14.30 Pınar SOMAKÇI “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi İle İlgili Bir Proje Tasarımı”

14.30-14.50 Aysen SOYSALDI “ABD’de Greenfield Village Folklor Açık Hava Müzesinde Zanaat ve Zanaatçılar”

VII. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

15.20-15.40 Erman ARTUN “Köy Seyirlik Oyunları Kültürel Mirasının Müzelenmesi”

15.40-16.00 Nebi ÖZDEMİR “Türk Eğlence Kültürü Müzesi”

16.00-16.20 N. Zeynep ÖZÇÖREKÇİ GÖL “Geleneksel Tiyatro Müzesi Oluşturulmasına Yönelik Önerisi”

16.20-16.20 Ahmet ÇAKIR “Türk Halk Oyunlarının Korunması ve Müzelenmesi İle İlgili Öneriler”

16.40-17.00 G. Tarıman CENİKOĞLU “Konya İlgın İlçesi Aşağıçığıl Kasabasında Yöresel Duvar Boyası: Bası”

VIII. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

09.30-09.50 Necati DEMİR “Türk Destanlarının Müzelenmesi”

09.50-10.10 Refiye ŞENESEN “Halk Hikayelerinin Nesne Dünyasının Tespiti ve Müzeleme Önerileri”

10.10- 10.30 Aziz KILINÇ “Yakaafşar Örneğinden Hareketle Sözlü Ürünlerin Taşınmasında Ortamlar ve Müzelenmesi Sorunu”

IX. OTURUM (Fen Edebiyat Fakültesi 75. Yıl Konferans Salonu)

11.00-11.20 Metin EKE “Türk Halk Müziği Repertuarındaki Ezgilerin Eksikliklerinin Giderilmesi ve Müzelenmesi”

11.20-11.40 Murat KARABULUT “Türk Halk Müziği ve Çalgılarının Kültürel Turizm, Kültürel Miras Bağlamında Müzelerde Sergilenmesi Üzerine Bir Yaklaşım”

11.40-12.00 Sıtkı Bahadır TUTU “Türk Halk Müziğinin Müzelenmesi Sorunları”

12.00-12.20 Handan Asude BAŞAL “Türkiye’de Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Eğitimine İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlar”

Yukarıda adlarını verdiğimiz bildirimlerden biri veya birkaçı üzerinde sınırlı bir değerlendirme yapmak uygun olmayacaktır. Ancak söz konusu sempozyumun “Somut Olmayan Kültürel Miras” ve bu mirasın “müzelenmesi” sorunu üzerinde odaklandığını söyleyebiliriz.

Somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi noktasında; genel müzecilik ilkeleri, uygulamalı müzecilik gibi müzelemeyle ilgili problemler yanında, destan, masal, halk hikâyesi, seyirlik oyunlar, halk türküleri ve müziği ile bazı halk uygulamalarının müzelenmesi konusunda oldukça önemli ve etkin teklifler yer almış ve tartışılmıştır. Somut

olmayan kültürel mirasın temel özellikleri ve neden korunması gerektiği konularına yönelik teorik tartışmalar da sempozyumda üzerinde en çok durulan konulardan olmuştur.

Bu bildirimlerden çıkan ilk sonuç ise, somut olmayan mirasın korunması gerektiği noktasında katılımcıların birleşmesi olmuştur. Bir diğer önemli sonuç ise, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında en etkili yöntemlerden birinin “müzeleme” olduğu konusunda katılımcıların birleşmesi olmuştur. Müzelemede ise, yeni teknolojik yöntemlerin kullanılmasının gerekliliği, müzelerin aktif birer eğitim ve kültür merkezleri haline getirilmesi, seyredilen değil, katılımcı, dokunan bir ziyaretçi kitlesi ile somut olmayan mirasa sahip çıkmanın mümkün olduğu görüşü sempozyumun sonucu olmuştur.

Tabii ki somut olmayan kültürel mirasın korunması için sadece “müzeleme” yeterli olmayacaktır. Bizim de söz konusu sempozyumdaki bildirimizde ısrarla vurguladığımız gibi, somut olmayan kültürel mirasın korunması, bu mirasın “sürdürülebilir” kılınmasıyla mümkündür. Yoksa, küresel olgular tarafından hızla yok edilip, tüketilen ve yeni kuşaklar tarafından da sahip çıkılmayan bir miras eski binalar gibi kendi kendine yıkılıp, yok olacaktır. Tıpkı eski çınar ağaçlarının yaşam alanlarının genişletilmesinde yapıldığı gibi, somut olmayan mirasın korunması da yaşam alanları, bağlamları korumakla mümkün olur. “Süleymaniye” veya “Selimiye” ancak kullanılmaları ve işlerliklerinin devamlı kılınması sonucunda bugün de vardır ve ayaktadır. Süleymaniye ve Selimiye’ye bir de Kocatepe eklemek mümkündür. Bu ekleme İstanbul’da değil, Ankara’da gerçekleştirilmiştir. İşte Ankara’daki bu yeni yapı, yeni bir yaşam alanıdır ve söz konusu mirası “sürdürülebilir” kılabilecek yeni yaşam alanı oluşturmak suretiyle

yaşatmak mümkün olmuştur. Aksi takdirde, somut olmayan mirası ya yok olmaya bırakır, yahut da “koruma altına aldık” diyerek koruma adına hiçbir şey yapmadan kendi kendine bitmesini beklemek zorunda kalırız.

Somut olmayı sadece müzeye almak da temel kaygı olmamalıdır. Hiç ziyaretçisi olmayan veya çok nadir olarak birilerinin gelip, gördüğü ıssız bir mekanda tutacağımız somut olmayan kültürel miras belli bir zaman sonra “müze” adını verdiğimiz yerde de erimeye başlayacaktır. Bu kaygıların yanında neden somut olmayı korumak sorusunu, hangi amaca yönelik olarak somut olmayı korumak şeklinde tekrar sormak gerekmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasının gerekliliği farklı ülkeler tarafından farklı nedenlere ve amaçlara dayandırılmaktadır. Afrika ülkeleri ilk olarak sömürgeci anlayıştan kurtulmak ve belli bir ticari potansiyel oluşturmayı hedeflemektedirler. Bu amaca Latin Amerika ve Okyanusya ülkeleri de katılmaktadır. Kuzeydoğu Asya ülkeleri, yani Kore ve Japonya ise konuya “kültürel kimliği koruma” noktasından yaklaşmaktadırlar. Buna göre üç temel amaç ortaya çıkmaktadır: Sömürge olmaktan kurtulma, kültürel kimliği koruma ve geliştirme ve de turizm yoluyla elde edilecek ekonomik getiri. Aslında bu üç amaç birbirinden çok ayrı ve uzak değildir. Birbirinin içine geçirilmiş durumdadır.

Türkiye bir sömürge ülkesi olmasa da, Güney Kore ve Japonya'nın beklentileri olan kültürel kimliği koruma olgusuna gereksinim duyan, diğer taraftan da turizm gelirlerini her yıl arttırmaya çalışan bir ülkedir. Bu noktada tamamen korumacı bir yaklaşım benimsenip, kültürel kimliğin sürekli kılınmasında etkin bir yöntem olarak kullanılabilir, ancak ekonomik yapılarıdaki yetersizlikler

bu yöntemin uygulanmasıyla söz konusu mirasın uzun süre korunamayacağını, küresel olguların bir şekilde kapınıza dayanacağını göstermiştir. Artık günümüz dünyasında hiçbir toplum kendini “soyutlamış” olarak duramaz. Hele Türkiye gibi bir ülke için bu “soyutlama” veya “izole etme” hiç olası ve kullanılacak bir yöntem değildir. O halde dışa açılma kaçınılmazdır. Türk toplumu, oldukça eski bir dönemden beri dışa açıktır. Ancak ekonomik, siyasi ve sosyal yapılar bakımından bu açılma 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ciddi bir şekilde gerçekleşmiş, bazen kör-topal bir şekilde yürütülmüş ve son yirmi otuz yılda da vazgeçilmez ve “zapt edilemez” bir hâl almıştır. Burada konumuzdan çok fazla uzaklaşmamak için sadece turizm boyutunda bir dışa açılma üzerinde bir değerlendirmeye kalmak istiyorum.

Dışa açılmanın ve başka toplumlarla ilişki içinde olmanın günümüz dünyasındaki en önemli olgularından biri turizmdir. Hiç tanımadığımız ülkelere gelen insanlarla kendi yaşam alanlarımızı paylaştığımızda, onlara kendi sahip olduklarımızı gösterip, onların bizi tanımalarını sağlamaya çalıştığımızda ve üstelik bu konuk ağırlama işinden ciddi paralar da kazandığımızda mutlu oluruz. Turistin veya yabancıların ülkemize geliş amaçları başta doğal güzellikler ve tarihi yerler olsa da, artık bu durum günümüzde tamamen “kültürel” esaslı bir hâl almaya başlamış, “kültür turizmi” adı verilen yeni bir kavramla Türk turizmci ve insanı karşı karşıya gelmiştir. Artık toplumumuzda “korumacı” veya “hapsedici” düşünce yerine, “tanıtıcı” ve tanıtırken “paylaşmacı” bir yaklaşım her kesim üzerinde hakim olmaya başlamıştır. İşte bu tanıtma ve paylaşma noktalarında ise, ekonomik yapılar belirleyici olmuş, kültürü yaratan ve sürekli kullananlar ise, ya “kullanılan” ya da “satıcı” veyahut da “seyirci” olmak durumunda

kalmışlardır. Çünkü, burada ciddi ve bilinçli bir kültürel tanıtım ve paylaşım yerine, en çabuk ve en hızlı üretime ve tüketme yapıları duruma hakim ve yönlendiren olmuşlardır.

Çabuk ve çok para kazanmak isteyenler ve ülke borçlarını çabuk kapatmak isteyenler bütün bu olgulara “istatistik” olarak bakıp, kaç kişi geldi, kaç para bıraktı, nereleri gördü gibi sorularla yaklaşp, daha çok kişi, daha çok para ve yerin görülmesi için çare arama derdine düşmüşlerdir. Bu konuyu bir örnekle açıklamak çok yararlı olacaktır. Bir zamanlar Pamukkale için bu tartışma yapılmış ve para diyenler galip gelip, her tarafı karartmış ve orayı “karakale”ye dönüştürmüşlerdir. Çok şükür bu yanlıştan geç de olsa kurtulduk ve uyumlu bir süreçle tekrar “Pamukkale”ye kavuştuk. Altın yumurtlayan tavuk “kesilmekten” kurtuldu ve hala günde bir altın, belki birkaç altın vermeye devam ediyor.

Pamukkale örneği bize şunu göstermiştir ki, ülkemizdeki uzmanlar, üniversiteler yönlendirme yapmazsa, sorumlu bakanlıklar ve yerel yöneticiler gerekli önlemleri almazsa, sahip olduğumuz kültürel kaynakları hızla kaybedeceğiz. Açık veya kapalı, yerli veya yabancı ekonomik yapılar, kendi varlıklarını sürdürebilmek için kültürel kaynaklardan kendi işlerine geldiği gibi ve de “az yatırım”, “çok verim” alma ilkesinden hareket ettikleri sürece, toplumsal olarak sahip olduğumuz değerleri bilinçsizce tüketimler ve bu bilinçsiz tüketimin sonuçlarına hep birlikte katlanmak zorunda kalacağız.

Oysaki, yönlendirilmiş ve planlanmış bir bilinçli tüketim, hem herkesin daha çok kazanmasına, hem de kaynakların daha uzun süreli kullanımına izin verecektir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması noktasında “temsil” ve

“sunum” ve bu suretle sağlanacak bilinçli bir “paylaşım” çok önemlidir. Ülkemizi ve kültürel olgularımızı nerede, neyin temsil edeceği ve yabancılarla paylaşılması gerektiğine başta konunun uzmanı halk bilimciler karar vermek zorundadır. Bir medya organı, bir otel sahibi, bir bar veya büfe işletmecisi bu konuda kendine göre karar verirse, Türkiye kendi değerlerini hızla tüketecektir. Özellikle üniversitelerimizde yetişen halk bilimi uzmanlarının ve başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer bakanlıklarla, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturacakları karar mekanizmaları sayesinde bir taraftan somut olmayan kültürel mirasın korunmasıyla ilgili “sürdürülebilirlik” alanları yaratılmalı, diğer taraftan da bu mirasın olduğu hakkında genç kuşaklara ciddi bir eğitim ve öğretim verilerek, bu mirasın kalıcılığı sağlanmalı, somut olmayan kültürel mirası üreten kişi ve gruplar yerel yönetim, ticarî işletme ve sivil toplum kuruluşlarınca desteklenmelidir. Konuyla ilgili araştırma ve inceleme projeleri dikkatli incelemeler sonucunda hayata geçirilmeli ve bunların sonucunda hem kültürel kimliğin korunması sağlanacak ve hem de ekonomik beklentiler gerçekleştirilecektir. Söz konusu sempozyum, bu konudaki çalışmaların ilk adımını oluşturması bakımından önemlidir. Düzenleyicileri bu nedenlerle kutlanmalı ve desteklenmelidir.

NOTLAR:

Oğuz, M. Öcal. 2003. “Halk Bilimi Çalışmalarının Yeni Dönemi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi.” Milli Folklor Dergisi, Sayı 60, ss. 247-253.

Brown, Michael F. “Sufeguarding Intangible”. www.williams.edu/90/native, s. 1.

Tezcan, Mahmut. Kültürel Antropoloji. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1996.